***Tatiana* CIOCOI**
doctor habilitat, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

KAFKA PE MALUL ATLANTICULUI: ÎNSEMNĂRI DESPRE AMERICA ÎN ANUL EUROPEAN AL PATRIMONIULUI CULTURAL

Prezentul studiu este prilejuit de aniversarea a 135 de ani de la naşterea lui Franz Kafka. Viața, biografia şi „mitul" Kafka sunt privite dintr-o perspectivă anti-canonică şi iconoclastă, susținută de publicarea (relativ recentă) a epistolarului kafkian, dar şi de sursele media (poze, filme, documentare), care permit reinventarea figurii scriitorului praghez în contrast cu vechea tradiție filosofică ce asocia literatura şi suferința. Astfel, Kafka este imaginat drept un bărbat elegant, suficient de înstărit, întreprinzător, cu o excelentă educație primită în Boemia habsburgică, pasionat de călătorii şi noi stiluri de viață.

Această „nouă biografie" kafkiană constituie grila de analiză a romanului „America", rămas în umbra celorlalte texte de cult din cauza capacității sale reduse de a produce un efect terifiant asupra cititorului. Kafka este unul dintre puținii scriitori europeni de la începutul secolului al XX-lea care a oferit o configurație mentală a Americii şi a emigranților europeni în Lumea Nouă. „America" va fi astfel „citită" drept un roman de anticipație a de-teritorializării lumii post-industriale.

Cuvinte-cheie: mit, biografie, canon, imaginar, proză de anticipație.

This study is realized on the occasion of the 135-th anniversary of Franz Kafka's birth. Kafka's life, biography and „myth" are regarded from an anti-canonical and iconoclastic perspective, being supported by the publication (a relatively recent one) of the Kafkian epistolary and also by the media sources (photos, films, documentaries) that allow the re-inventing of the figure of the Praguian writer in contrast with the old philosophic tradition that was associating literature and suffering. Thus, Kafka is being imagined as an elegant man, wealthy enough, enterprising one, with an excellent education acquired in the Habsburgian Bohemia, being fond of travels and new life styles.

This „new Kafkian biography" constitutes the analysis point of the novel „America", which had been shadowed by the other prominent texts due to its reduced ability to produce a terrifying effect upon the reader. Kafka is one of the few European writers of the beginning of the XX-th century who offered a mental configuration of America and of the European emigrants to the New World. „America" would be thus read as a novel of anticipation of the de-territorializing of the post-industrial world.

Key-words: myth, biography, canon, imaginary, anticipation prose.

În anul de grație 2018, Republica Austria marchează o sută de ani de la destrămarea imperiului austro-ungar. O consemnare nostalgică, desigur, mai cu seamă pentru cei care îndurau altă dată regimul habsburgic. Dar cum europenii de azi, cărora li se îngăduie nostalgia aducătoare de profit economic, nu mai sunt obligați să facă plecăciuni şi knixuri împăratului de la Viena, ei şi-au încorporat filosofia lejeră, pozitivă şi mereu conjuncturistă a istoriei care admite că „nu există civilizatori cu mâini curate, toți au câte o carte neagră în sertar" [1].

La fel de bine, Europa ar putea marca un veac de la abdicarea civilizației sale în favoarea celei americane. Armistițiul din 11 noiembrie 1918, urmat de semnarea, în limba engleză, a Tratatului de pace de la Versailles (1919) a încheiat, oficial, Primul Război Mondial şi a inaugurat totodată intrarea în scenă a civilizației americane prin această bizară exigență a președintelui Woodrow Wilson de a redacta un acord internațional într-o limbă care n-a fost niciodată limba diplomației europene. Prin această „pace dreaptă", bazată pe cele 14 puncte ale „Dreptului popoarelor de a dispune de ele însele", dintre care, cel de al zecelea stipula dispariția imperiului austriac, începe americanizarea vechiului continent şi a bătrânei planete. Régis Debray, care a publicat în 2017 o carte despre „cum am devenit noi americani", face următoarea concluzie: „exista, în 1919, o civilizație europeană, a cărei variantă era cultura americană. În 2017, există o civilizație americană în care culturile europene par a fi, cu toată diversitatea lor, în cel mai bun caz, nişte variabile de ajustare, iar în cel mai rău, nişte rezerve indigene" [1, p.48].

Probabil, aceste rezerve indigene intenționa Ambasada Austriei la Chişinău să le celebreze prin conferința internațională cu genericul „2018 – Anul European al Patrimoniului Cultural: Multiculturalism şi Tradiție în Austria" (2 iunie 2018). Franz Kafka, deşi nu e cel mai austriac dintre scriitorii austrieci, dar cu siguranță cel mai „multiculti", nu putea lipsi din această „reculegere istorică", astfel că i-au dedicat o expoziție de carte şi o secțiune de comunicări prilejuite de împlinirea a 135 de ani de la naştere.

Orice persoană educată cunoaşte pe din afară suita de adjective care au canonizat universul kafkian: halucinant, grotesc, somnambulic, codificat, tragicomic, expresionist, suprarealist, alienat, brutal, absurd, coşmăresc. Dacă raverii sau alți marginali ar fi pasionați de lectură, probabil ar transforma textele lui Kafka într-o Mandală a triburilor urbane. Acestei supralicitări în direcția paranoicului i se alătură imaginea unui Kafka inadaptabil, neînțeles, bolnav, ducând o viață sordidă şi epuizantă de „etern iobag al cancelariilor birocratice". Drama funcționarului mărunt, supus unui „program de lucru feroce" (de la opt la şase !!!) la Assicurazioni Generali, este radicalizată de multiple şi inevitabile eşecuri în plan familial, confesional, comunitar, matrimonial şi cultural. Sublim şi necitit, în compania altor monştri sacri, Kafka ocupă o poziție onorabilă în istoria prozopopeică a literaturii mondiale. Din clipa în care filosofia şi-a aplecat privirea asupra limbajului ca act creativ, scriitura şi scriitorul au fost gândite în termenii raportului cu originile, realitatea şi moartea. Mitul scriitorului, în special, al scriitorului de geniu, a fost durabil clădit pe onoarea de a fi sărac, învățarea zilnică a lecției morții (ètre-pour-la-mort) şi conflictul dintre artist şi societatea bigotă, perpetuând astfel, din generație în generație, teribila „legătură dintre literatură şi suferință" [2].

Am putea oare astăzi să ni-l imaginăm pe Kafka, fără a-i ştirbi din genialitate, drept un tânăr elegant, aproape metrosexual, cum ni-l arată nenumăratele poze din epocă, inaccesibile, apropo, oricărui muritor de rând la

începutul secolului XX, sau suficient de înstărit pentru a închiria doar locuințe ultracentrale, așa cum ne-o demonstrează itinerarul Kafka în Praga turistică de azi? Oare „Procesul" ar înceta să mai fie o capodoperă dacă am admite că autorul său a primit o excelentă educație în Boemia habsburgică, încununată cu un titlu de doctor în drept? E vorba de același Kafka, introvertit și neangajat, sau de un altul, care urmează cursul de management la Universitatea Tehnică din Praga, inventează casca de protecție pentru muncitori, practică sportul, experimentează stiluri de viață, printre care și cel vegan, deschide și administrează prima fabrică de azbest din Praga, călătorește la Paris, Tirol, Zürich, Arad, Berlin? Apropo de Berlinul Feliciei Bauer, în 1913, Florian Ilies îl surprinde pe Kafka, în fascinanta sa reconstrucție documentară a vieții culturale europene în „anul dinaintea furtunii" (3), așteptându-și logodnica la Askanischer Hof, unul dintre cele mai burgheze hoteluri de pe Kurfürstendamm, făcând lungi plimbări în Tiergarten și Grunewald, plângând la un film cu Charlie Chaplin, apoi tratându-și neurastenia ca prășitor voluntar în grădina unui zarzavagiu. Mann, Rilke, Klimt, Schiele, Picasso, Proust, Kokoschka, Brecht, Musil, toată această incredibilă concentrație de talente care popula teritoriul Europei antebelice, trăiește ambalată în lumea propriilor ambiții și profeții moderniste. Semnele primei conflagrații mondiale trec neobservate în umbra scandalului intelectual dintre Freud și Jung, sugestiv întitulat de revista „Action" „războiul tatălui cu fiii". Nici Kafka nu are presentimentul catastrofei. Începutul războiului nu-l impresionează mai mult decât o ploaie cu grindină: „Germania a declarat război Rusiei. După masă ora de înot". Relația cu Felicia Bauer e ridicată la rang de sens existențial. Cele peste cinci sute de scrisori, pe care i le-a adresat între 1912-1917, rămân faimoase pentru volumul și intensitatea lor mazochistă. Din aceeași perioadă datează „Colonia penitenciară" (1914), „Metamorfoza" (1915), un fragment din „Procesul" („În fața legii" (1915)) și primele capitole din „America", scrise, probabil, în disperarea de a-și imagina viața Feliciei Bauer căsătorită, în sfârșit, cu un bancher și emigrată în Statele Unite.

Ce făcea Kafka în 1918? A fost un an de îngrijiri medicale și reflecții filosofice pe tema „păcatului, durerii, speranței și adevărului", publicate ulterior cu titlul „Opt caiete in – octavo" (1916-1918). Terenul acestor cugetări este, mai întâi, conacul surorii Ottla, de la Zürau, unde își reface sănătatea după ravagiile tuberculozei, apoi pensiunea Stüdl din Boemia, internat ca supraviețuitor al gripei spaniole. Între aceste stagiuni curative găsește răgazul pentru cea de a doua logodnă, cu splendida Julie Wohryzek. E, totuși, un seducător incurabil! Dispariția imperiului nu-l putea împiedica să se îndrăgostească, deoarece dispariția imperiilor este o chestiune de timp, nu de spațiu, asta o știm din proprie experiență.

Franz Kafka merita această reinventare iconoclastă cel puțin pentru două motive: 1) Kafka a intuit, ca nimeni altul, caracterul sistemic al prostiei care se ascunde după gândirea conformă și aparent rezonabilă și 2) Kafka ne-a

prevenit, printre primii, despre capacitatea Americii de a-şi „proiecta forţele şi formele în lume”.

Mulţi cititori elevaţi au văzut în Kafka un alt Nostradamus, descifrând în textele lui profeţia instaurării dictaturii proletariatului, venirea la putere a lui Hitler, stalinismul şi variantele lui totalitare. Dintre cele 3 romane kafkiene, toate neterminate, „Procesul” şi „Castelul” oferă cele mai multe coincidenţe factuale corecte. Considerat roman juvenil, deşi e scris aproximativ în aceeaşi perioadă de maximă efervescenţă creativă, „America” a rămas în umbra celorlalte texte de cult, parţial, din cauza dificultăţii de a constitui un ansamblu compoziţional din fragmentele disparate, parţial, datorită capacităţii sale reduse de a produce un efect terifiant asupra cititorului. Conform afirmaţiilor lui Max Brod, „America” urma să fie un roman vesel, cu un final optimist. Sandra Newman, în ireverenţiosul ei „kit literar”, apreciază valoarea distractivă a romanului cu nota 7 şi îşi exprimă regretul că scriitorul „ a murit înainte să apuce să-şi încheie romanul, astfel că nu vom şti niciodată cum ar fi arătat bucuria într-un roman al lui Kafka” [2, p.383].

În schimb, ştim cum arăta Pământul Făgăduinţei în imaginarul colectiv al europenilor de la începutul secolului XX. Kafka nu a fost niciodată în America, ceea ce înseamnă că romanul este o operă de pură ficţiune, sau mai curând, o colecţie de bizarerii, prejudecăţi, clişee, fantasme, fobii şi închipuiri puse în circulaţie de maşinăria prepotentă a folclorului informaţional. Dincolo de tripticul bani – sex – democraţie, valabil şi azi ca scurtă definiţie a civilizaţiei transatlantice, şi în pofida exagerărilor specifice tuturor reprezentărilor simbolice, romanul lui Kafka rămâne una dintre cele mai perspicace viziuni asupra felului în care s-a modelat curentul de opinie american la începutul anilor 1900. Mizeria, datoriile, dezertările, revoluţiile, procesele politice i-au determinat pe mulţi europeni de soi şi de rând să traverseze marea apă în speranţa unui trai mai bun. Apropo de acest fenomen migraţional, iată un fapt de curiozitate istoriografică: un bilet de vapor spre Statele Unite costa 1000 de dolari, sumă care echivalează astăzi cu 30000 de dolari [4]. O sumă fabuloasă pentru un vis, trebuie să recunoaştem! America, fără o distincţie precisă între cea latino-catolică şi anglo-saxonă, era cea de a doua fantomă, după comunism, care bântuia vechiul continent, alimentând fanteziile revoluţionarilor, anarhiştilor, dezmoşteniţilor, escrocilor şi aventurierilor cu promisiunile ei de libertate şi îmbogăţire rapidă. La fel ca pe timpul cruciaţilor, când povestirile despre ţări îndepărtate şi exotice răspândeau germenii fabulosului şi neverosimilului, din care ulterior a crescut literatura fantastică, imaginea Americii era construită mai mult din auzite decât din văzute şi reprezenta o noţiune geografică mai curând legendară decât empirică.

„America” lui Kafka este şi ea tributară acestui gen de *Atlas Mundi.* E suficient să citim primul alineat al romanului ca să înţelegem cât de puţin îl interesa pe Kafka exactitatea informaţiilor arhitecturale: abia ajuns în portul din New York, tânărul Karl Rossmann vede statuia Libertăţii, doar că, în loc de

făclia aurită din mâna dreaptă şi de tabla cu inscripția Declarației de Independență din mâna stângă, brațul zeiței străpunge cerul cu o sabie. Acest detaliu neînsemnat la prima vedere preprogramează orizontul de aşteptare al cititorului, sugerându-i subtil că protagonistul nu a traversat oceanul pentru a se minuna de grandoarea monumentelor istorice. Statuia Libertății, la fel ca marele animal de bronz al lui Nabucodonosor, încarna puterea şi dreptatea Noului Babilon, iar sabia, inexistentă în realitate, evocă harul profund al vestului îndepărtat. Asemenea multor compatrioți de-ai săi, istoriile cărora formează materia romanului, Karl Rossmann ajunge în Lumea Nouă în speranța de a începe o nouă viață. Motivul emigrării este mai mult decât inconsistent: răniți în vanitatea lor burgheză, părinții îl trimit pe Karl în America „pentru că îl sedusese o servitoare cu care făcuse şi un copil" [5, p.51]. Întreaga poveste e relatată de această iubitoare şi cărturară slujnică într-o scrisoare adresată unchiului Jakob din New York, scrisoare care, în mod misterios, ajunge la destinație înaintea lui Karl şi are o valoare explicativă redusă față de „cazul fochistului", în care protagonistul e atras prin voia hazardului. Nu este, prin urmare, clar dacă mica aventură erotică sau convingerile social-democrate ale eroului au stat la baza deciziei de a părăsi imperiul habsburgic. Ponderea rechizitoriului detaliat al conflictului de muncă şi volumul rezervat cauzei fochistului în economia romanului, înclină balanța spre cea de a doua ipoteză.

Care era, de fapt, intenția autorului în acest capitol de debut, căci istoria fochistului nu e decât de suprafață? Karl se întoarce pe vas pentru a-şi recupera umbrela uitată, dar se rătăceşte prin coridoarele întortocheate ale navei, aceleaşi binecunoscute coridoare kafkiene în care nu există nici Ariadne, nici luminițe la capăt de tunel. Din întâmplare, pentru că totul în viață se întâmplă pur şi simplu, fără nici o logică prevestitoare, Karl ajunge în compartimentul fochistului şi, după un scurt schimb de replici, simte o simpatie față de acest neamț „uriaş", se solidarizează cu el şi consimte să-i susțină cauza în fața superiorilor care l-au nedreptățit. Unicul scop al acestei banale întâmplări este acela de a-i permite protagonistului să-şi dezvăluie „proprietățile diagnostice": Karl aparține la pătura mic-burgheză, este idealist, împovărat de prea marile aşteptări părinteşti, lipsit de şanse reale de a accede la o profesie rentabilă, cea de inginer, bunăoară, şi are o puternică înclinație spre justiția şi echitatea socială. Când fochistul îi face cunoscute motivele conflictului cu Schubal, care în lumea romanului este român, deşi numele îi trădează o altă etnie, cu toată perfidia, laşitatea şi viclenia aferente acestui arhetip cultural, Karl exclamă cu o naturalețe ancestrală, de parcă rezolvarea unei probleme de dreptate ar fi cel mai firesc lucru din lume: „dar nu trebuie să acceptați aşa ceva", „Ați fost la căpitan? Nu i-ați cerut să vă facă dreptate?" [5, p.78]. Mai târziu, când toate iluziile sunt anulate, Karl repetă acelaşi îndemn, ca un revoluționar naiv şi cu adevărat „umanist": „De ce nu spui nimic? (…) De ce rabzi să ți se facă toate astea? (…) Însă trebuie să te aperi, să spui da şi nu, altminteri oamenii n-au cum să afle adevărul" [5, p.78].

Întreg Kafka este aici, în această compasiune pentru neputința oamenilor „supuşi capriciilor celor mari”, în această infinită înțelegere a „lacrimilor onoarei omeneşti rănite”, a „mizeriei suferite până la capăt”, a „forței deznădejdii”, în această oroare de „coridoarele pline de oameni ostili”. Acesta este kafkianismul nostru cel de toate zilele, pe care fiecare din noi l-a simțit în fața ghişeelor, birourilor, cabinetelor, antecamerelor, secretarelor, paznicilor, bodyguarzilor, dereticătoarelor, infirmierelor, polițiştilor, în fața oricui deține o infimă funcție decizională în societate. Kafka oferă o perspectivă pătrunzătoare despre natura relațiilor interumane: aceste ființe absolut contingente şi nepăsătoare nu pot rezista în fața slugărniciei şi simt o nevoie disperată de a umili, pentru că doar umilirea celuilalt le oferă dovada că oamenii nu sunt şi nu vor fi niciodată egali. Se poate concepe chiar o teorie a rasismului rudimentar şi imuabil ca esența divină, căruia nu trebuie să-i căutăm nici cauza, nici rațiunea şi nici explicația, pentru că el există pur şi simplu în acest dispreț elementar cu care se tratează oamenii între ei. Prin urmare, neputința lui Karl de a susține cauza fochistului afirmă failibilismul justiției egalitare, despre care doctorul în drept ştia nu din auzite.

Să-i dăm Cezarului ce este a Cezarului: Kafka este un prozator de anticipație şi observațiile lui au precedat multe din ştiințele care au luat astăzi amploare. Bunăoară, psihosociologia cognitivă i-ar mai acorda lui Kafka un titlu de doctor doar pentru această definiție a duşmanului „distins şi proaspăt, în costum de sărbătoare, ținând sub braț un registru”, sau un dosar, dacă ar fi să actualizăm imaginea. Pentru specialiştii în programarea neurolingvistică (PNL), teatrul reacțiilor emotive ale fochistului ar reprezenta un adevărat studiu de caz. Kafka urmăreşte pas cu pas meta-programul perdantului: fochistul „bate respectuos la uşa” biroului, dar nu intră, începe „să-i bată inima mai tare”, observă „scârțâitul din dinți” a funcționarilor, îi răspunde casierului - şef cu „voce înceată”, se îndreaptă „în vârful picioarelor” către masa acestuia, glasul fochistului „nu stăpâneşte singur încăperea”, iar peroraţia în fața duşmanului său, pe care-l numeşte obsesiv „domnule Schubal”, îl face să transpire din abundență. Limbajul lui Kafka, despre care nu ştim să fi constituit obiectul vreunui studiu specializat, reprezintă, probabil, partea cea mai „masonică” a fenomenului textual. Kafka nu foloseşte un limbaj diferențiat în funcție de vârstă, sex, profesie, naționalitate sau condiție socială. Toate personajele kafkiene vorbesc la fel: ordonat, logic, solemn şi elaborat, de parcă ar citi dintr-o „Dare de seamă pentru o Academie”. Dar tocmai în această optimă cifră stilistică e codificată o lume înspăimântător de îngustă, văzută ca prin gaura cheii, sau printr-un endoscop care pătrunde în software-ul mintal şi măsoară gradul de obtuzitate, meschinărie şi cretinătate al gândirii. Milan Kundera, care din punctul nostru de vedere, l-a înțeles cel mai bine pe Kafka, scrie cu referire la „Procesul” lui Josepf K. următoarele: „La Kafka, învăluită într-o mantie de mister, prostia ia aerul unei parabole metafizice. Intimidează. În acțiunile, în vorbele ei de neînțeles, Joseph K. se va strădui cu orice preț să descifreze un

sens” [6, p.65]. Şi cine nu s-a simțit, măcar o dată în viață, intimidat, sau dea dreptul anihilat, de platitudinea şi conformitatea pseudo-intelectuală a unor discursuri instituționale sau private?

Dar să revenim la America şi la configurația ei mentală în romanul lui Kafka. Aflat încă pe corabia care l-a adus la New York şi preocupat să-i facă dreptate fochistului, Karl reuşeşte, totuşi, să strecoare câteva observații care arată cu ce prejudecăți veneau europenii în America. Dintre etniile conviețuitoare pe continent, irlandezii se bucură de faima cea mai proastă şi anume din partea lor se aşteaptă nou-sosiții la „cele mai mari primejdii”. Însă, nici ceilalți nu par a fi mai agreabili, din moment ce Karl vine încredințat că „aici sunt foarte porniți împotriva străinilor”. În America, universitățile „sunt incomparabil mai bune”, dar „se fură geamantanele” şi, lucru foarte important pentru o civilizație care s-a impus în lume prin forța aparențelor, adică a imaginii, iată o remarcă țintită cu luneta: „a înfrumuseța o faptă, oricare ar fi ea, nu e modul de a proceda american” [7, p.71].

După toate semnele, se vede că predomina în Europa anilor 1900 o viziune aproape fantastică a arhitecturii şi supratehnologizării oraşelor americane. Această viziune, viabilă până în prezent, deşi dramatic dezmințită de pădurea de beton înnegrit şi sordid a New Yorkului, dar ne putem cu uşurință imagina câtă fascinație exercitau asupra simțurilor europenilor plictisiți de atâta clasicism şi empire, zgârie-norii, luminile de neon şi podurile din metal forjat ale americanilor. Nici Kafka nu s-a putut sustrage farmecului acelui miracol tehnologic, de aceea, îi îngăduie protagonistului să vadă New Yorkul cu ochi de turist înainte de a-l scufunda în infernul emigrației. Următoarele două capitole, „Unchiul” şi „O vilă în preajma New Yorkului” sunt dedicate impresiilor lui Karl, care citise mult despre America şi se convingea acum că „totul era adevărat”.

Asemenea Dumnezeului biblic, unchiul îl plasează pe Karl în vila sa, ca în grădina Edenului, cu interdicția de a întreprinde orice altceva în afară de contemplare, căci, precizează el, „primele zile ale unui european în America sunt de parcă s-ar fi născut a doua oară şi chiar dacă cineva – lucru pe care Karl ar trebui să-l ştie ca să nu se sperie în zadar – se îmbogățeşte aici într-un timp mai scurt decât i-ar trebui să ajungă din lumea cealaltă în lumea pământească, e necesar totuşi să se ia în considerare că prima judecată este întotdeauna nefondată, fapt pentru care ea n-ar trebui să fie un impediment pentru judecățile următoare, de care ar fi de dorit să se conducă în viața de aici” [7, p.43]. Înarmat cu avertismentul unchiului, Karl urmăreşte bunul mers al societății americane… de la balcon: strada New Yorkului îi apare ca „o minusculă parte dintr-un vârtej uriaş, care nu poate fi oprit nici o secundă dacă nu cunoşti forțele care îl pun în mişcare”, casele sunt „trasate cu rigla” şi scăldate într-o „lumină materială”, în interior există ascensoare tehnice, băile sunt dotate cu cabine de duş şi pretutindeni domneşte un „confort ideal”. Dar această Americă de vis dispare odată cu „izgonirea din rai”, cauzată, cum se putea presupune, de

nesocotirea interdicției unchiului. Trezirea la realitate are loc în ceasul al doisprezecelea de noapte – să nu uităm că suntem într-un roman kafkian – când Green, amicul unchiului, îi înmânează scrisoarea cu următorul verdict: „după incidentul de azi sunt nevoit să te înlătur din viața mea şi te rog insistent să nu mă mai deranjezi nici personal, nici în scris, nici prin intermediari" [7, p.81]. Simplu şi fără drept de apel, ca şi în cazul păcatului originar!

În capitolul următor, întitulat „Drumul spre Ramses", începe inițierea omului adamic cu adevărata condiție a emigrantului în Lumea Nouă. E inutil să precizăm că oraşul Ramses se află în Delta Nilului, şi nu în America, dar rezonanța lui cu numele faraonului căruia Moise i-ar fi cerut să elibereze din sclavie poporul lui Israel, este cât se poate de sugestivă. De aici încolo, Karl începe să semene uimitor de mult cu Pinocchio. Naiv şi neexperimentat, devine victima a doi emigranți escroci, irlandezul Robinson şi francezul Delamarche, un soi de Vulpe şi Motan collodieni, care-l despoaie de haine, îi mănâncă dejunul şi-l constrâng să-i urmeze în California, unde o „mulțime de căutători de aur s-au îmbogățit fabulos" şi acum trăiesc în huzur. Bineînțeles, Kafka foloseşte această călătorie spre tărâmul comorilor pentru a-şi dezincanta personajul şi cititorii cu imagini de contrast: de-a lungul drumului, se văd „câmpuri prost prelucrate", „fabrici negre de fum", „casele de toleranță trepidau de mişcare şi lumină", oraşul-colos îi apare acum „pustiu şi mizerabil", la un birt îi servesc carne care nu poate fi tăiată cu cuțitul şi o „poşircă neagră, de la care te frigea stomacul", muncitorii în salopete slinoase discută cu înfrigurare despre greva companiilor de construcții.

Mai interesante sunt însă particularitățile capitalismului american şi dovezile lui căpătate de Karl în timp ce lucra liftier la Hotelul Occidental. Kafka este vizibil marcat de experiența sa profesională ca asigurator pentru accidente de muncă şi transpune în peisaj străin cam tot ce exista şi în Europa din prima jumătate a secolului trecut în materie de injustiție socială, condiții drastice de muncă, subordonare cazonă sau exploatarea minorilor. Hotelul Occidental reprezintă, în acest sens, un fel de arhimodel de instituție care generează prosperitatea economică, în care, se pare, nimeni nu auzise despre „Democrația în America". Deconcertat şi încă prea turist pentru a înțelege logica progresului, Karl se mulțumeşte să asculte plângerile angajaților hotelului: doamna Mitzelbach, bucătăreasa vieneză, spune despre un emigrant italian: „zece – douăsprezece ore de lucru e cam mult pentru un asemenea băiețel (…), dar aşa se obişnuieşte în America"[7, p.109]; Therese Berchtold, o dactilografă din Pomerania, i se confesează printre lacrimi: „înainte eu lucram la bucătăria hotelului, dar eram deja amenințată cu demisia, fiindcă nu făceam față acestei munci grele. Aici există cerințe foarte mari. O lună în urmă, o fată de la bucătărie a leşinat de supraoboseală şi a stat în spital două săptămâni" [7, p.113]; Giacomo, un alt italian, îl sfătuieşte să învețe a dormi din picioare, căci „tura durează douăsprezece ore, când ziua, când noaptea, şi era într-atât de obositoare (…) că nu puteai rezista [7, p.116].

Aproape toate personajele romanului împărtăşesc această soartă şi ar fi justificat să ne întrebăm în ce măsură aserțiunile ficționale corespund adevărului istoric. Însă răspunsul ne-ar conduce spre economia politică şi, poate, spre Marx, dacă intenția noastră ar fi fost să demonstrăm anticapitalismul lui Kafka. Dar în studiul de față ne limităm să citim acest roman ucronic drept o construcție simbolică şi inevitabil mitologizantă a visului american.

Ultimul capitol, rămas neterminat, fapt pentru care nu i s-a acordat o valoare concluzivă, iar multe ediții l-au plasat la „Fragmente", reprezintă, din punctul nostru de vedere, partea cea mai captivantă şi semnificativă a viziunii lui Kafka despre cum se inventează pe sine o civilizație. Demis din postul de liftier, apoi evadat din sclavia amicilor săi emigranți, Robinson şi Delamarche, Karl vede un afiş publicitar al teatrului de vară din Oklahoma, care promitea să angajeze pe oricine se prezintă la platforma de recrutare până la miezul nopții. În timpul şi în viața reală când Kafka îşi scria romanul, Oklahoma era centrul boom-ului industrial de extracție a țițeiului, spre care se îndrepta un flux enorm de şomeri europeni atraşi de cântecul de sirenă al publicității. Conform reclamei din lumea ficțională, la Oklahoma s-ar fi aflat cel mai mare teatru din lume care îi invita pe toți să facă parte din „trupa de actori". Teatrul este o metaforă teribil de convingătoare pentru o țară care a descoperit arta de a acționa asupra gândurilor, emoțiilor şi acțiunilor maselor prin manipularea slăbiciunilor, lipsurilor şi dorințelor subconştiente ale oamenilor. Acest gen de propagandă comercială, care demult a pus stăpânire pe mințile noastre docile şi entuziaste, este văzută de Kafka drept o campanie de înrolare în armata unui zeu invizibil şi prepotent: recrutarea are loc sub acompaniamentul unei fanfare, sute de majorete deghizate în îngeri, cu „nişte aripi imense la spate, sună în goarne aurite", apoi sute de tineri îmbrăcați în costume de diavol încep să bată în tobe, atmosfera grandioasă e susținută de exhortațiile unui domn la tribună, câțiva recrutori amabili şi bine intenționați îi conduc pe voluntari spre punctele de triere, unde fiecare îşi va primi locul şi rolul în „cel mai mare teatru din lume" care „se extinde neîncetat". Biroul pentru absolvenții şcolilor europene, spre care este direcționat Karl, se afla pe undeva la o margine şi „era nu doar mai mic, dar şi mai jos decât altele", exprimând opinia că învățătura europeană ar fi o condiție „într-atât de ruşinoasă" încât era mai bine să fie trecută sub tăcere. Astfel îşi începe Karl strălucitoarea sa „carieră americană", trecut la categoria „operator tehnic" cu numele Negro.

Spre a conclude, vom formula întrebarea la care am încercat să răspundem până în prezent fără a o verbaliza explicit: poate fi Kafka enumerat printre spiritele antiamericane şi cassandrice ale Europei moderniste? Un răspuns afirmativ ar fi în egală măsură adevărat şi fals. E un fapt textual atestat că o serie de intelectuali europeni din epocă, extremişti de stânga şi conservatori de dreapta, au trăit în exces sentimentul contaminării cu „Abominarea americană" (Isaac Kadmi-Cohen) şi chiar au raportat numărul crescând al celor morți de „Cancerul american" (Robert Aron, Arnaud Daudieu). Romanul lui

Kafka împărtăşeşte în mare parte această perspectivă, mai mult decât atât, o precede contextual, tatonând o rețea densă de stereotipuri, prejudecăți şi fobii deloc fanteziste. Înaintea lui Valéry, care adresa umanității, în 1919, două scrisori întitulate „Criza spiritului", pline de îngrijorare pentru soarta Europei, Kafka a făcut examenul prozaic al europeanului confruntat cu noua ordine mondială. Şi totuşi, nu-l putem plasa fără rezerve în rândul cruciaților eurocentrici pentru simplul motiv că nu ştim şi nu vom şti niciodată ce gândea, cu adevărat, Kafka despre America. Iar cititorul de azi ştie cât de epidemică poate fi interpretarea paranoică a intenției autorului.

Referințe bibliografice:

1. Debray, Régis. Civilisation. *Comment nous sommes devenus américains.* Paris: Gallimard, 2017
2. Newman, Sandra. *Lit Kit*. Bucureşti: Baroque Books & Arts, 2013.
3. Illies, Florian. 1913. *L'anno prima della tempesta.* Venezia: Marsilio Editori, 2013.
4. Țimonea, Dorin. *Marea migrație ardelenească în America. De ce au ales zeci de mii de români calea străinătății la începutul secolului XX.* În: m.adevărul.ro, 18 ianuarie 2016, 06.07.56
5. Kafka, Franz. *Fochistul*. În: *Metamorfoza: integrala prozei antume*, Bucureşti: Humanitas, 2017.
6. Kundera, Milan. *Arta romanului*. Bucureşti: Humanitas, 2008.
7. Кафка, Франц. *Америка.* Москва: Издательство политической литературы, 1991.